

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

11(20)

2011

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ETNOLOGIJA:

PRAEITIS, DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Sudarytojas ŽILVYTIS ŠAKNYS

LITHUANIAN ETHNOLOGY:

PAST, PRESENT AND FUTURE

Edited by ŽILVYTIS ŠAKNYS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Žilvytis Šaknys)</i>	5
<i>Foreword (Žilvytis Šaknys)</i>	7

Straipsniai / Articles

Žilvytis Šaknys

Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis	9
In Search of Ideas in the Past: the History and the Present State of Ethnology. Summary	28

Ullrich Kockel

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą	33
Wherefor a European Ethnology – and Which One? Critical Reflections on the Meaning and Purpose of an European Ethnology. Summary	46

Vytis Čiubrinskas

Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos <i>kultūrą</i> <i>gelbstinčios</i> etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos	49
Ethnology and Sociocultural Anthropology in Lithuania: from Salvage Ethnography to Cosmopolitan Anthropology. Summary	64

Auksuolė Čepaitienė

Etnologijos (etnografijos) ištakos ir <i>valstiečio</i> atradimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje	69
The Beginnings of Ethnology (Ethnography) and a Discovery of <i>a Peasant</i> in Lithuania of the Late 18th and Early 19th C. Summary	90

Marleen Nõmmela

Becoming an Ethnographer. Becoming a Science. Ferdinand Linnus and Estonian Ethnology in the 1920s	93
Tapimas etnografu ir mokslo formavimosi pradžia. Ferdinandas Linnusas ir Estijos etnologija XX a. 3-iajame dešimtmetyje. Santrauka	107

Waldemar Kuliowski

Etnologija Lenkijoje: institucinė ir mokslo raida nuo 1910 metų iki šiandienos	109
Ethnology in Poland: Institutional and Scientific Development since 1910. Summary	123

Irena Regina Merkienė

Etnologijos institutas sovietmečio Lietuvoje mokslo politikos ir ideologijos kontekste	125
Institute of Ethnology in Soviet Lithuania in the Context of Science Policy and Ideology. Summary	140

John Helsloot

- Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands of Today 143
 Stresas ir ritualas. Gruodžio mėnesio šeimos tradicijos šių dienų Nyderlanduose. Santrauka 155

Vita Petrušauskaitė

- Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas 159
 Anthropology in the City or Anthropology of the City? Construction of Field-site in Urban Environment. Summary 176

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Jonas Mardosa. Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiško pamaldumo raiška XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje (*Irena Regina Merkienė*) 179
 Ullrich Kockel. Re-visioning Europe: Frontiers, Place Identities and Journeys in Debatable Lands (*Neringa Klumbytė*) 182
 Socialinė antropologija, etnografija ir biotechnologija. A. Čepaitienė (sud.) (*Rima Praspaliauskienė*) 183
 Aušra Zabieliene. Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas (*Rimantas Sliužinskas*) 186
 Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika. G. Kirdienė (sud.) (*Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene*) 189
 Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 09 17– 2009 11 30. O. Fišman, B. Kulnytė, E. Lazauskaitė (sud.) (*Žilvytis Šaknys*) 196
 Martynas Purvinas, Marija Purvinienė. Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai I (*Skaidrė Urbonienė*) 199

Konferencijos / Conferences

- EASA 2010 m. konferencija „Krizė ir vaizduotė“ (*Vilius Ivanauskas*) 203
 Dešimtas SIEF kongresas Lisabonoje (*Skaidrė Urbonienė*) 206
 Žvilgsnis į tarpdalykinę mokslinę konferenciją „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“ (*Aušra Zabieliene*) 208

In Memoriam

- Jonas Balys (*Rita Repšienė*) 209

In Memoriam

JONAS BALYS (1909–2011)

Sulaukęs 102 metų Jungtinėse Amerikos Valstijose mirė lietuvių etnologas, tautosakininkas, mitologas, bibliografas Jonas Balys. Jis yra palaidotas Montiželio atminties soduose, Šarlotėsvilėje (Charlottesville), Virdžinijos valstijoje.

Gimęs 1909 m. liepos 2 d. Krasnavos vienkiemyje, Kupiškio valsčiuje, 1923 m. baigė Kupiškio gimnaziją ir įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją. Čia Petro Būtėno ir Jurgio Elisono paskatintas tęsė liuanistines studijas. Kauno, Graco, Vienos universitetuose studijavo istoriją, etnologiją, tautosaką. 1933 m. Vienoje jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis už darbą „Šamanizmas Malakoje ir Indonezijoje“. 1933–1935 m. dėstė VDU. 1933–1982 m. teikė bibliografinę medžiagą tęstiniam leidiniui *International Volkskundliche Bibliographie*. Įkūręs Lietuvių tautosakos archyvą 1935 m., jis pratęsė Jono Basanavičiaus inicijuotas Lietuvos mokslo draugijos, vykdydžiusios tautinės kultūros ugdymo misiją, darbą, leido tęstinį leidinį *Tauto-*

sakos darbai (iki 1944 m. pasirodė 7 tomai, 1992 m. leidyba buvo pratęsta ir dabar jau išleisti, tęsiant J. Balio pradėtą numeraciją, 39 tomai). Nuo 1942 m. buvęs Vilniaus universiteto Tautotyros katedros vedėju, 1944 m. jis pasitraukė į Vakarų, iš pradžių į Vokietiją, vėliau – Jungtines Amerikos Valstijas, kuriose dirbo ir gyveno. Pradėjęs dirbti Boomingtone, Indianos universitete, Tautosakos institute, garsiojo amerikiečių folkloristo Stitho Thompsono (1885–1976) asistentu, Jonas Balys dėstė Baltijos tautų liaudies kultūrą ir rusų folklorą. Per ketverius metus, praleistus Indianoje, nemažai pasidarbavo rengiant naują antrąjį tarpautinio pasakų katalogo leidimą, sudarant Indijos pasakų leidinį, leidžiant airių ir čeremisų folkloro katalogus, bendradarbiavo Amerikos mokslinėje spaudoje.

Vienas žymiausių XX amžiaus lietuvių tautosakininkų. Vadinamas mokslinės folkloristikos ir etnologijos eros pradininku Nepriklausomoje Lietuvoje. Emigravęs

turejo pradėti viską iš naujo: dirbti, kurti archyvą, skelbti tautosaką, papročius, tikėjimus ir palaikyti lietuvišką dvasią. Pasak Vacio Miliaus, net jo namo Silver Spring miestelyje, Merilendo valstijoje, galiniame kieme buvo pasodinti trys berželiai, kad primintų Lietuvą.

Daugiau kaip dvidešimt penkerius metus, 1956–1981 m., jis darbavosi Kongreso bibliotekos Vašingtone Slavistikos ir Rytų Europos skyriuje. Bibliografas, parengęs ir išleidęs daugiau kaip 13 bibliografijų, tarp jų *Lithuania and Lithuanians* (1961). Žinomas ir kaip Amerikos lietuvių visuomenės veikėjas. 1964–1967 m. vadovavo Litanistikos institutui, įkūrė tęstinį leidinį *Lituanistikos darbai*. Bendradarbiavo Lietuvių enciklopedijoje (37 tomai, 1953–1966, trys papildomi tomai 1968, 1969, 1987, vyr. redaktorius Juozas Girnius), periodinėje spaudoje. Aktyviai reiškėsi lietuvių išeivijos visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje. 1979–1981 m. VLIK'o (Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, lietuvių organizacijos, kuri siekė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, bendradarbiavo su JAV valdžia) vicepirmininkas. Taip pat buvo 1970–1980 m. tautininkų žurnalo *Naujoji viltis* redaktorius.

Komparatyvistinių studijų ir istorinės-geografinės mokyklos folkloristikoje atstovas. Lyginamuoju istoriniu metodu tyrinėjo tautosakos siužetus, jų geografinį papliti-

mą („Griaustinis ir velnias Baltoskandijos krašte tautosakoje“, 1939). Vienas pirmųjų Lietuvoje pradėjo sisteminti ir klasifikuoti pasakojamąją tautosaką, parengė „Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogą“ (1936), skelbė pasakų, sakmių, tikėjimų ir anekdotų tekstus: „Lietuvių sąmojus: Liaudies anekdotai“ (1937), „Lietuvių liaudies saktės I“ (1940), „Lietuviškos pasakos“ (1944), „Istoriniai padavimai: Lithuanian Historical Legends“ (1949), „Dvasios ir žmonės“ (1951), „Lietuvių mitologiškos saktės: Lithuanian Mythological Legends“ (1956) ir kt.

Jonas Balys parengė, parašė ir išleido 34 knygas, daugiau kaip 700 straipsnių iš folkloristikos, etnologijos, mitologijos, religijotyros ir kt.

Amerikos lietuvių kultūros archyvo Putname mecenatas ir tautosakos kambario steigėjas. Ten saugomas jo surinktos tautosakinės knygos, rankraščiai, fonogramos ir paties iš Amerikos lietuvių surinktas bei sudarytas tautosakos archyvas. Tautosakos kambarys pavadintas Jono Balio vardu.

1994 m. Jonas Balys buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos užsienio nariu.

Už etninės kultūros puoselėjimą Jonui Baliui suteikta Jono Basanavičiaus premija (1994), Jis apdovanotas ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu (1999).

Rita Repšienė